

KOLŪKIEČIŲ DARBO APMOKĖJIMO LYGIS IR JĮ VEIKIANTYS VEIKSNIAI

A. SLAVINSKIENE

Pirmojoje komunistinės visuomenės fazėje objektyviai egzistuoja pastovi priklausomybė tarp kiekvieno gamintojo atiduodamo visuomenei darbo kiekio bei kokybės ir iš visuomenės gaunamo vartojimo reikmenų kiekio. Ši priklausomybė reiškiasi kaip pastovus priešastinis-pasekminis ryšys, kaip objektyvus būtinumas kiekvieno gamintojo darbo jėgos reprodukavimą sieti su jo darbinio indėliu. Šis ryšys sąlygoja proporcijas, pagal kurias pagrindinė nacionalinių pajamų vartojimo fondo dalis yra paskirstoma tarp gamintojų, atsižvelgiant į jų sunaudoto darbo kiekį ir kokybę.

Tiek kolūkiniame-kooperatiniame, tiek ir valstybiniame-bendraliaudiniame gamybos sektoriuose vartojimo reikmenų paskirstymo santykiai yra tie patys — pagal darbą.

Tačiau čia paskirstymo pagal darbą dėsnis buvo įgyvendinamas ne darbo užmokesčio forma, bet panaudojant ilgą laiką tokią darbo apmokėjimo formą, kaip darbadienis. Pastaruoju metu pagrindinė kolūkiečių apmokėjimo forma yra garantuotas darbo apmokėjimas.

V. Leninas yra pažymėjęs, kad, analizuojant visuomeninius reiškinius, būtina „žiūrėti į kiekvieną klausimą požiūriu to, kaip tam tikras reiškinys istorijoje atsirado, kuriuos svarbiausius etapus savo išsivystyme tas reiškinys perėjo, ir to išsivystymo požiūriu žiūrėti, kuo tas dalykas yra tapęs dabar“ [1, p. 432].

Tuo būdu, kad geriau suprastume kolūkiečių darbo apmokėjimo formų vystymąsi, panagrinėkime šį ekonominį reiškinį konkrečiai — istoriškai, t. y. išsiaiškinkime, kodėl ir kokiomis sąlygomis nebuvo galima užtikrinti kolūkiečiams garantuoto darbo apmokėjimo už tam tikrą atlikto darbo kiekį ir kokybę.

Mūsų šalyje pradiniame kolūkinės gamybos vystymosi etape paskirstymo pagal darbą apskaičiavimas kolūkiuose buvo atliekamas, remiantis darbadieniais. Kiekvienam darbui buvo nustatoma išdirbio norma per darbo dieną. Ji buvo įvertinama darbadieniais, priklausomai nuo atlikto darbo sudėtingumo, sunkumo, nuo darbuotojo kvalifikacijos ir pan. Dirbant lauko darbus, dienos išdirbio normos įvykdymas buvo įvertinamas vienu darbadieniu, o kiti darbai, kuriems atlikti reikėjo aukštos arba vidutinės darbuotojo kvalifikacijos — atitinkamai didesniu darbadienių skaičiumi.

Taigi, įvertinant kolūkiečių darbo sąnaudas visuomeniniame ūkyje pagal darbadienį, buvo atsižvelgiama tiek į atliekamų darbų kiekį, tiek ir į jų kokybę. Atskiros kolūkiečio darbas buvo išreiškiamas darbadeniu kaip

visuminio visuomeninio darbo kolūkyje dalis. Per darbadienį individualus kolūkiečio darbas įgavo visuomeninį įvertinimą kolūkinės gamybos mastu.

Darbadienis, kaip ekonominė kategorija, suvaidino teigiamą vaidmenį, vystant kolūkinę gamybą ir virto priemone darbo sąnaudoms visuomeniniame ūkyje ir kiekvieno kolūkiečio daliai sukurtame produkte matuoti. Darbadienis tam tikru mastu atspindėjo dirbančiojo pajamų priklausomybę nuo atlikto darbo kiekio ir kokybės, taip pat nuo kolūkinės gamybos išsivystymo lygio. Jis išreiškė visuomeninius santykius tarp kolūkiečio ir kolūkio, paskirstant būtinojo produkto dalį.

Darbadienis — ši specifinė darbo apmokėjimo kolūkiuose forma — buvo pradėtas taikyti 1930—1931 m.¹, numatant jį ilgesniam, 10—15 metų laikotarpiui. Per tą laiką turėjo išaugti kolūkių materialinė-techninė bazė, padidėti jų prekingumas. Maždaug 1942—1945 m. laikotarpiu ši darbo apmokėjimo forma turėjo būti keičiama, tačiau tai padaryti sutrukdė karas, padaręs liaudies ūkiui milžiniškų nuostolių, ir pirmųjų pokario metų ekonominiai sunkumai, būtinumas atstatyti sugriautą liaudies ūkį.

Vystantis gamybinėms jėgoms, didėjant kolūkių gamybos ekonominiams pajėgumui, augant jo prekingumui, iškilo reikalas ieškoti tobulesnių darbo apmokėjimo formų.

Tobulinant kolūkiečių darbo apmokėjimą pokariniu laikotarpiu mūsų šalyje, galima išskirti keletą etapų.

Pirmas etapas — tai ketvirtinio ir mėnesinio piniginio avansavimo už darbadienius įvedimas. Siame etape, sutinkamai su TSKP CK Rugsėjo (1953 m.) plenumo nutarimais, kolūkiai kiekvieną metų ketvirtį išskirdavo kolūkiečiams avansuoti apie 25 procentus lėšų, gautų, realizavus gyvulius bei gyvulininkystės produkciją. Iš jų buvo išmokama iki 15 procentų už visus darbadienius, ir iki 10 procentų už darbadienius, išdirbtus gyvulininkystėje. Sutinkamai su TSKP CK ir TSRS MT 1956 m. kovo 6 d. nutarimu „Apie kas mėnesinį kolūkiečių avansavimą ir papildomą darbo apmokėjimą kolūkiuose“, buvo įkurtas specialus avansavimo fondas, į kurį buvo atskaitoma ne mažiau kaip 25 procentai piniginių pajamų, gautų iš valstybinių paruošinių organizacijų už kontrakcijas, paruošas ir privalomuosius žemės ūkio produktų pristatymus. Ši darbo apmokėjimo forma turėjo teigiamą poveikį, stiprinant kolūkiečių materialinį suinteresuotumą vystyti kolūkinę gamybą, skatinant kolūkiečius dirbti visuomeniniame ūkyje. Be to, kolūkiuose buvo pradėta mokėti papildomą atlyginimą, priklausomai nuo gamybos užduočių įvykdymo ir jų viršijimo. Tačiau ir ši darbo apmokėjimo forma nepašalino darbadieniui būdingų trūkumų. Naudojant mėnesinį avansavimą, darbo apmokėjimas buvo nereguliarus, avanso dydis atskirais mėnesiais buvo labai nevienodas, apmokėjimo lygis — žemas, o svarbiausia, darbo apmokėjimas nebuvo garantuotas. Todėl iškilo būtinumas toliau tobulinti kolūkiečių darbo apmokėjimą.

Antras etapas — tai garantuoto piniginio darbo apmokėjimo kolūkiuose įgyvendinimas. Kolūkiniame gamybos sektoriuje, sutinkamai su TSKP CK ir TSRS MT 1966 m. gegužės mėn. nutarimu „Dėl kolūkiečių didesnio materialinio suinteresuotumo vystyti visuomeninę gamybą“, kolūkiečiams buvo užtikrintas garantuotas darbo apmokėjimas pagal tarybinių ūkių išdirbio normas ir atitinkamų darbininkų tarifinius atlygius. Tai buvo naujas svarbus etapas, vystant visuomeninę kolūkių gamybą, keliant kolūkiečių pragyvenimo lygį.

¹ Kolūkiečių darbo apmokėjimo forma — darbadienis — buvo įtvirtinta Pagrindiniuose žemės ūkio artelės įstatuose, priimtuose 1931 m. sausio mėn. Antrajame visasąjunginiame kolūkiečių-pirmūnų suvažiavime ir 1935 m. vasario 17 d. patvirtintuose TSRS Komisarų Tarybos ir VKP(b) CK.

Tačiau, įvedus garantuotą darbo apmokėjamą kolūkiuose, jo problema nebuvo galutinai išspręsta, nes darbo apmokėjimas socialistinėje visuomenėje atlieka ne tik materialinio skatinimo, bet ir darbo jėgos reprodukcijos sąnaudų padengimo funkciją. O tai, savo ruožtu, apsprendžia objektyviai būtina darbo apmokėjimo lygį. Tuo būdu, iškilo nauja — darbo apmokėjimo lygio problema.

Kolūkiečių darbo apmokėjimo lygis — sintetinė kategorija, jo augimą apsprendžia įvairūs veiksniai. Kolūkiečių darbo apmokėjimo lygis priklauso nuo darbo našumo lygio, bendrųjų pajamų dydžio, kaupimo ir vartojimo fondų santykio, kolūkiečių užimtumo laipsnio visuomeninėje gamyboje per metus ir nuo valstybės ekonominės politikos.

Darbo našumo kilimas yra pagrindinis kelias kolūkinės gamybos ekonomiam efektyvumui didinti. Tik šiuo atveju gali didėti kolūkių bendrosios pajamos, o tuo pačiu susidaryti galimybė didinti kolūkiečių darbo apmokėjamą. Kolūkiuose darbo našumo lygį teisingiausiai parodo bendrosios pajamos, tenkančios 1 žmogaus darbo dienai. Tačiau šį rodiklį naudoti dinamikoje galima buvo tik tada, kai nebuvo kainų pakitimų, o esant kainų pakitimams, darbo našumo dinamiką tiksliau parodo palyginamosiomis kainomis įvertinta bendroji produkcija, tenkanti 1 žmogaus darbo dienai.

I lentelė

**Darbo našumo kitimo dinamika respublikos kolūkiuose
1965—1970 metais¹**

	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Gauta bendrųjų pajamų 1 žmogaus darbo dienai (rb)	4,40	5,10	5,70	6,20	6,60	9,05
Darbo našumo kilimas (%)	100	115	129	140	150	205
Darbo apmokėjimas už 1 žmogaus darbo dieną (rb)	2,82	3,29	3,78	4,27	4,56	4,65
Darbo apmokėjimo augimas (%)	100	116	134	151	161	164
Pagaminta bendrosios produkcijos 1 žmogaus darbo dienai (rb)	8,85	9,00	11,08	12,50	14,14	15,40
Darbo našumo kilimas (%)	100	102	125	141	160	174

¹ Lentelė sudaryta, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

Kaip matome iš I lentelės duomenų, 1966—1970 m. laikotarpiu darbo našumas respublikos kolūkiuose pakilo 1,7 karto, skaičiuojant bendrosios produkcijos kiekiu vienai žmogaus darbo dienai, o darbo apmokėjimas per tą patį laikotarpį — 1,6 karto. Ekonominiu požiūriu yra teisinga, kai darbo našumas kyla greičiau, negu darbo apmokėjimas. Naujuose Pavyzdiniuose kolūkiuose įstatuose sakoma, kad „kolūkių narių darbo apmokėjimas turi būti didinamas, remiantis jį aplenkiančiu darbo našumo kėlimu“ [6, § 29].

Tačiau galimi atvejai, kai kolūkinės gamybos vystymosi spartinimo sumetimais darbo apmokėjimas laikinai didinamas sparčiau už darbo našumo kilimą. Tai buvo ir mūsų respublikos kolūkiuose po TSKP CK Kovo (1965 m.) plenumo ir pirmaisiais metais, perėjus prie garantuoto kolūkiečių darbo apmokėjimo. Iš I lentelės duomenų matome, kad mūsų respublikos žemės ūkyje aštuntojo penkmečio metais kolūkiečių darbo apmokėjimas didėjo žymiai spartesniais tempais, negu kilo darbo našumas. Tai vyko todėl, kad kolūkiečių darbo apmokėjimas buvo žemas, palyginti su kitų liaudies ūkio šakų darbininkų darbo užmokesčiu, antra vertus, reikėjo didinti darbo apmokėjimo skatinamąjį vaidmenį ir kolūkiečių materialinį suinteresuotumą. Darbo našumo ir darbo apmokėjimo santykiui derinti respublikos

Darbo našumo kilimo įtaka bendrųjų pajamų ir darbo apmokėjimo didėjimui respublikos kolūkiuose¹

Kolūkių grupės pagal bendrųjų pajamų kiekį, tenkanti 1 žmogaus darbo dienai	Kolūkių skaičius grupėje		Tenka vidutiniškai 1 žm. darbo diena (rb)						1970 m.					Darbo apmokėjimo priaugimas kiekvienam bendr. pajamų augimo rubliui (kep.)			
			bendrųjų pajamų		darbo apmokėjimo		grynųjų pajamų		Priaugimas, palyginti su ankstesne grupe								
	M e t a i																
	1969		1970		1969		1970		1969		1970		bendrųjų pajamų		darbo apmokėjimo		
	1969	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970	1969	1970	rb			rb	%
Nuo																	
3,1—4,0 rb	32	1	3,70	3,61	3,40	3,46	0,37	0,15	95,8	—	—	—	—	—	—	—	
4,1—5,0	184	9	4,60	4,66	3,71	3,60	0,95	1,06	77,2	1,05	28	0,14	4	13			
5,1—6,0	373	53	5,55	5,66	4,03	3,72	1,54	1,94	65,7	1,00	21	0,12	3	12			
6,1—8,0 „	650	425	6,92	7,20	4,57	4,17	2,34	3,02	57,9	1,54	27	0,45	12	29			
8,1—10,0 „	180	548	8,75	8,94	5,21	4,63	3,50	4,31	51,9	1,74	24	0,46	11	26			
10,1 ir daugiau	35	391	11,32	11,59	5,91	5,30	5,30	6,29	43,5	2,65	29	0,42	9	15			
	1454	1427	6,65	9,05	4,45	4,65	2,20	4,40	51,3								

¹ Lentelė sudaryta, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

ekonomistai siūlo tokį modelį — 1 : 0,5—0,8 [7 p. 65]. Tai reiškia, kad darbo našumui pakilus 1 %, darbo apmokėjimą reikia padidinti nuo 0,5 iki 0,8 %.

Kylant darbo našumui ir didėjant bendrosioms pajamoms, turi didėti ir kolūkiečių darbo apmokėjimas. Tai galima matyti iš pateiktų duomenų 2 lentelėje, kurie rodo, kad kuo aukštesnis yra darbo našumas, tuo didesnis yra darbo apmokėjimo lygis, ir kad darbo apmokėjimo fondo lyginamasis svoris bendrose pajamose kurį laiką mažėjo, o pastaruoju metu stabilizavosi. Tačiau atskirose kolūkių grupėse, kur bendrųjų pajamų dydis 1 žmogaus darbo dienai mažesnis, darbo apmokėjimas augo nežymiai, o jo fondas bendrose pajamose dar ir dabar sudaro nemažą lyginamąjį svorį.

Tuo būdu, kylant darbo našumui, didėja absoliutus kolūkiečių darbo apmokėjimo lygis ir atitinkamai mažėja darbo apmokėjimo fondo lyginamasis svoris bendrosiose pajamose, tačiau absoliutus jo dydis vis dėlto didėja.

Kolūkiečių darbo apmokėjimo lygis priklauso taip pat nuo to, kokiomis proporcijomis skirstomos kolūkio bendrosios pajamos į kaupimo ir vartojimo fondus. Nustatant proporciją tarp vartojimo ir kaupimo, būtina remtis proporcijomis, pagal kurias nauja kolūkiečių darbu sukurta vertė dalijama į būtinąjį ir pridedamąjį produktą. Toji vertės dalis, kuri yra sukurta būtinuoju darbu, sudaro pagrindinį vartojimo fondą, o kita dalis skiriama gamybai plėsti.

Normalus reprodukcijos kolūkiuose procesas yra galimas, laikantis dviejų tarpusavyje susijusių sąlygų: pirma, nuolat plečiant gamybinius, draudimo ir kultūrinius-buitinius fondus, ir, antra vertus, nenukrypstantai didinant kolūkiečių pajamas iš visuomeninio ūkio bei keliant jų gyvenimo lygį, sutinkamai su darbo našumo kilimu. Įvedus garantuotą darbo apmokėjimą, daugelis kolūkių sumažins atskaitymus išplėstinei reprodukcijai. Tai sąlygoja dvi priežastys: neturėjimas patyrimo, skirstant kolūkio bendrąsias pajamas ir įvedant garantuotą darbo apmokėjimą ekonomiškai silpnuose kolūkiuose, kurie buvo priversti didesnę dalį bendrųjų pajamų naudoti darbui apmokėti. Dėl to buvo dirbtinai mažinamas kaupimo fondas. Tai sulėtino visuomeninio ūkio gamybos augimo tempus, nes žema kaupimo norma negalėjo užtikrinti pakankamo darbo našumo kilimo.

Sprendžiant šį klausimą, svarbu nustatyti kiekybinį ryšį tarp bendrųjų pajamų ir kaupimo bei vartojimo fondų. Daugelyje respublikos kolūkių bendrųjų pajamų lygis yra gana aukštas. Juose turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys teisingam bendrųjų pajamų paskirstymo santykiui. Tarp bendrųjų pajamų ir darbo apmokėjimo yra glaudus ryšys. Prof. V. Mališauskas bendrųjų pajamų ir darbo apmokėjimo ryšiu nustatyti naudoja tiesinę funkciją: $y = a + bx$ [4, p. 25], kur y — ieškomasis darbo apmokėjimas už 1 žm. d. dieną (rb), x — bendrosios pajamos, tenkančios 1 žm. d. dienai (rb), a ir b — koeficientai, kurių reikšmės surandamos iš bendrųjų pajamų ir darbo apmokėjimo tarpusavio koreliacijos. Tačiau dabar kili respublikos ekonomistai nurodo, kad darbo apmokėjimo ryšius su bendrosiomis pajamomis išreikšti tiesine funkcija nėra tikslinga, nes tuo atveju, padidėjus bendrosioms pajamoms, tenkančioms 1 žm. d. dienai vienu rb., darbo apmokėjimas išauga vienodu dydžiu. Todėl tikslingiau darbo apmokėjimo ir bendrųjų pajamų ryšį išreikšti kreivalinijine koreliacija, pagal formulę $y = ax^b$ [5, p. 179]. Tą patį siūlo ir Latvijos TSR ekonomistai [10, p. 32]. Iš šios lygties galima nustatyti darbo apmokėjimo fondo lyginamąjį svorį bendrosiose pajamose, priklausomai nuo pasiekto darbo našumo lygio.

Zemės ūkio ekonomikos institutas paruošė rekomendacijas darbo apmokėjimo fondui sudaryti, atsižvelgiant į kolūkyje gautų bendrųjų pajamų

kiekį. Instituto apskaičiavimais, siekiant pakelti darbo apmokėjimo minimumą iki 60 rb per mėnesį, ekonomiškai silpnesni kolūkiai turėtų beveik visą metinį bendrųjų pajamų prieaugį skirti darbo apmokėjimui. Vidutinio pajėgumo kolūkiai, gaunantys nuo 8 iki 13 rb bendrųjų pajamų 1 žmogaus darbo dienai ir užtikrinantys didesnius kaip 60 rb mėnesinius atlyginimus, turėtų skirti darbo apmokėjimui maždaug nuo 46 iki 61 procento, o ekonomiškai pajėgūs kolūkiai (nuo 13 iki 18 rb ir daugiau bendrųjų pajamų 1 žm. d. dienai) — apie 39—45 procentus bendrųjų pajamų. Tuo būdu, skirstant kolūkio bendrąsias pajamas į vartojimo ir kaupimo fondus, reikia atsižvelgti į kiekvieno atskiro ūkio ekonominio išsivystymo lygį.

Lietuvos respublikos kolūkiuose kaupimo ir vartojimo fondų santykį bendrosiose pajamose atspindi 3 lentelėje pateikti duomenys.

3 lentelė

Bendrųjų pajamų paskirstymas Lietuvos TSR kolūkiuose (%)¹

	1965	1969	1970	1971	1972
Bendrosios pajamos	100	100	100	100	100
1. Išplėstinei reprodukcijai	30,9	21,7	35,0	31,4	30,1
2. Darbo apmokėjimui (įskaitant ir samdomojo personalo darbo apmokėjimą)	62,0	63,0	48,2	48,5	51,0
3. Visuomeniniams vartojimo fondams	4,1	9,4	10,2	11,5	11,6
4. Pajamų ir kelių mokestis	2,9	5,3	5,8	7,9	6,6
5. Kt. poreikiams	0,1	0,6	0,8	0,7	0,7

¹ Lentelė sudaryta, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

Sie duomenys rodo, kad vartojimo fondas bendrosiose pajamose 1965—1969 m. laikotarpiu sudarė daugiau kaip 70 procentų, o kaupimo fondas — 21—25 procentus. 1970—1972 m. laikotarpiu išplėstinei reprodukcijai bendrųjų pajamų dalis padidėjo iki 30,1 procento, o vartojimo fondas sudarė apie 60 procentų. Tokį vartojimo ir kaupimo fondų santykį minėtu laikotarpiu nulėmė spartus kolūkių bendrųjų pajamų lygio pakilimas.

Darbo apmokėjimo lygiui kolūkiuose tam tikru laipsniu turi įtakos kolūkiečių užimtumas visuomeninėje gamyboje. Kaip žinome, žemės ūkio gamyba yra sezoninio pobūdžio. Pagrindinė darbų dalis tenka pavasario—vasaros sezonui, o gruodžio ir sausio mėn. visuomeniniame ūkyje vidutiniškai dirba tik 60—80 procentų vidutinio metinio kolūkiečių skaičiaus (4 lentelė).

4 lentelė

Kolūkiečių užimtumas respublikos visuomeniniame ūkyje pagal atskirus mėnesius (%, palyginti su vid. metiniu kolūkiečių skaičiumi)¹

	1965	1969	1970	1971	1972
Sausis	73	79	80	82	81
Vasaris	72	79	79	82	81
Kovas	77	82	81	84	84
Balandis	87	89	89	95	94
Gegužė	101	100	100	100	97
Birželis	114	118	119	120	122
Liepa	125	129	127	125	124
Rugpjūtis	131	120	118	119	117
Rugsėjis	119	108	107	106	106
Spalis	113	118	116	113	113
Lapkritis	101	93	96	93	95
Gruodis	86	84	86	84	85

¹ Lentelė sudaryta, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

Sie duomenys rodo, kad kolūkiečių užimtumas žiemos mėnesiais 1972 metais, palyginti su 1965 metais, padidėjo 6 procentais, tačiau vis dėlto žiemos mėnesiais vidutiniškai nedirbo maždaug 25 tūkst. dirbančiųjų kolūkiečių.

Dėl žemės ūkio darbų sezoniškumo darbo resursų naudojimas respublikos kolūkiuose yra netolygus.

Kaip matome iš 5 lentelės duomenų, darbingų kolūkiečių išdirbis visuomeniniame ūkyje 1972 metais, palyginti su 1965 metais, pakilo 13,3 procento. Tačiau, jeigu laikysime, kad darbingas kolūkietis gali dirbti kolūkio visuomeninėje gamyboje 270 darbo dienų, tai pasirodo, kad darbingo kolūkietio panaudojimas visuomeninėje gamyboje sudaro dar tik 75 procentus.

5 lentelė

Darbo resursų panaudojimas Latvijos/TSR kolūkiuose 1965—1972 metais¹

	1965	1968	1969				1972 m. %, palyginti su 1965 m.
Kolūkio narių skaičius metų pabaigai (tūkst. žm.)	541,7	512,8	499,4	488,8	477,9	468,1	86,4
iš jų: darbingi kolūkiečiai (tūkst. žm.)	344,5	304,4	291,1	280,6	272,6	265,5	77,0
lyg. svoris (%)	63,6	59,3	58,3	57,4	57,2	56,7	
pensininkai, nusenę, paaugliai (tūkst. žm.)	197,2	208,4	208,3	208,2	205,3	202,6	102,7
lyg. svoris (%)	36,4	40,7	41,7	42,6	42,8	43,3	
Vienas darbingas kolūkietis išdirbo per metus vidutiniškai žmogaus darbo dienų	180	187	187	192	199	204	113,3
vyras	222	224	224	230	235	238	107,2
moteris	143	152	152	156	163	169	118,1

¹ Lentelė sudaryta, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

Nagrinėjant kolūkiečių užimtumą atskirose žemės ūkio šakose, paaiškėja, kad gyvulininkystės šakoje vienam dirbančiam kolūkietiiui 1972 metais vidutiniškai teko net 317 darbo dienų. Sioje šakoje dirbančių kolūkiečių vidutinis darbo apmokėjimas taip pat yra aukštesnis, negu kolūkiečių, dirbančių sezoninį darbą augalininkystėje.

Palyginkime melžėjų bei kiaulių augintojų darbą ir kolūkiečių, dirbančių arklų-rankų darbą (6 lentelė).

Iš šios lentelės matome, kad tiek vienos, tiek ir kitos kategorijos kolūkiečių darbo apmokėjimas yra palyginti aukštas. 1972 metais 1 žm. d. dienos melžėjų apmokėjimas sudaro 5,74 rb, kiaulininkių — 6,22 rb, o laukininkystės darbuotojų — 4,19 rb. Tačiau vidutinis mėnesinis melžėjų apmokėjimas yra 2,6 karto didesnis, negu laukininkystės darbuotojų, o kiaulininkių — maždaug 3 kartus.

Taigi vidutinis mėnesinis kolūkiečių, dirbančių arklų-rankų darbą, darbo apmokėjimas 1965—1972 m. laikotarpiu padidėjo 1,7 karto, tačiau dar nepasiekė minimalaus 60 rb mėnesinio darbo užmokesčio lygio. Tuo tarpu šios kategorijos kolūkiečių lyginamasis svoris respublikos kolūkiuose 1972 m. sudarė apie 48 procentus visų visuomeninėje gamyboje dalyvaujančių kolūkiečių. Tačiau jie per metus dirbo kolūkio visuomeninėje gamyboje maždaug tik 150 dienų. Tad suprantama, kad, dirbant per mėnesį vidu-

Kolūkiečių darbo apmokėjimas pagal pagrindines kategorijas¹

Kolūkiečių kategorijos	Vidutiniškai už 1 žm. d. dieną (rb)						Mėnesinis darbo apmokėjimas (rb)					
						1972 m. %, palyginti su 1965 m.		1969				1972 m. %, palyginti su 1965 m.
Traktoristai-mašinistai	4,09	6,16	6,28	6,95	7,14	174,5	72	110	117	135	143	198,6
Vairuotojai	3,42	5,52	5,63	6,15	6,56	192,1	80	120	124	137	145	181,2
Melžėjos	3,13	4,67	4,84	5,22	5,74	183,3	91	125	128	137	149	163,7
Gyvulininkai-kerdžiai	2,67	4,24	4,48	4,71	5,13	192,1	71	107	113	119	128	180,2
Veršininkės	3,06	4,29	4,41	4,68	5,05	165,0	85	114	118	125	134	157,6
Kiaulininkės	4,09	5,38	5,53	5,91	6,22	152,0	120	144	150	158	165	137,5
Kolūkiečiai, dirbantys arklių-rankų darbą	2,38	3,73	3,78	3,96	4,19	171,8	33	46	46	49	56	169,6

¹ Lentelė sudaryta, remiantis Lietuvos TSR CSV duomenimis.

tinaiškai 10 dienų, šios kategorijos kolūkiečių mėnesinis darbo apmokėjimas negali siekti 60—70 rb.

Tuo būdu, žemės ūkio gamybos sezoniškumas atsiliepia kolūkiečių užimtumui visuomeninėje gamyboje, o tai, savo ruožtu, turi įtakos kolūkiečių darbo apmokėjimo lygiui. Todėl iškyla būtumas gerinti darbo jėgos panaudojamą kolūkiuose, tolygiai įtraukiant į visuomeninę gamybą visų kategorijų kolūkiečius per ištistus metus, ir ypač žiemos mėnesiais. Pagrindinė kryptis racionaliam darbo jėgos panaudojimui — žemės ūkio pramoninių kompleksų vystymas, tarpkolūkinį ir valstybinių kolūkinį gamybinių susivienijimų, įvairių pramoninių verslų steigimas, atsižvelgiant į atskirų ūkių ekonomines galimybes.

Kolūkiečių darbo apmokėjimo lygis priklauso taip pat nuo valstybės ekonominės politikos. Reikšmingi buvo TSKP CK Kovo (1965 m.), Liepos (1970 m.) plenumų ir partijos XXIII, XXIV suvažiavimų nutarimai, kuriais buvo nustatyta teisinga partijos politika žemės ūkyje. Plenumas (1965 m.) numatė svarbias priemones lenininiams materialinio suinteresuotumo principams įtvirtinti. Buvo visiškai įgyvendinta teisė planuoti žemės ūkio gamybą, atsižvelgiant į konkrečias sąlygas, administravimo metodai užleido vietą ekonominio vadovavimo metodams. Kolūkiams buvo suteikta didelė parama, padidinus žemės ūkio produktų valstybinio supirkimo kainas, nurašius didelę dalį įsiskolinimo valstybei, apmokant žemių melioravimo darbus iš valstybės biudžeto, patobulinus valstybinio kreditavimo sistemą. Šiomis sąlygomis kolūkiai gali garantuoti kolūkiečiams darbo apmokėjimą, palapsnui jį didinti.

Kaip žinome, kolūkiečių darbo jėgos sąnaudų atstatymą užtikrina ne tik pajamos, gaunamos už darbą iš visuomeninio ūkio, iš visuomeninių vartojimo fondų, bet taip pat pajamos iš asmeninio pagalbino ūkio. Pastarųjų pajamų lyginamasis svoris kolūkiečių šeimų visuminėse pajamose yra gana aukštas, nors ir turi tendenciją mažėti. Respublikos kolūkiečių šeimų pajamos jos sudarė 1970 metais apie 50 procentų. Tuo tarpu iš kolūkių visuomeninio ūkio — 37,5 procento. Todėl ir vidutinis kolūkiečių darbo apmokėjimo lygis yra žemesnis, negu dirbančiųjų kitose liaudies ūkio šakose.

7 lentelės duomenys rodo, kad vidutinis mėnesinis darbo apmokėjimas kolūkiuose 1972 metais buvo 22,5 procento žemesnis, negu vidutiniškai visame liaudies ūkyje. Palyginti su pramonės gamybinio personalo darbo užmokesčiu, apmokėjimas kolūkiuose buvo 28,4 procento mažesnis, o palyginti su dirbančiais statybose — net 39,1 procento mažesnis. Kolūkiuose vidutinis mėnesinis darbo apmokėjimas mažesnis taip pat už tarybinių ūkių darbininkų ir tarnautojų darbo užmokesčių. Nors kolūkiuose vidutinis mėnesinis darbo apmokėjimas yra mažesnis, palyginti su kitomis liaudies ūkio šakomis, tačiau šis skirtumas turi tendenciją mažėti. 1965—1972 metų laikotarpiu visame liaudies ūkyje vidutinis mėnesinis darbo apmokėjimas padidėjo 43,8 procento, o kolūkiuose — 2 kartus. Toks žymus darbo apmokėjimo padidėjimas kolūkiuose vyko iki 1969 metų, o per pastaruosius keletus metus jo augimo tempai kiek sulėtėjo.

Darbo apmokėjimo lygio problema yra glaudžiai susijusi su partijos ir Tarybinės vyriausybės iškeltais istoriniais uždaviniais — panaikinti esminis skirtumas tarp miesto ir kaimo, suartinti apmokėjimą už darbą žemės ūkyje ir pramonėje. TSKP XXIV suvažiavimo Direktyvose dėl 1971—1975 metų penkmečio plano TSRS liaudies ūkiui vystyti numatytas žymiai spartesnis kolūkiečių darbo apmokėjimo augimas, palyginti su darbo užmokesčio augimu valstybiniame liaudies ūkio sektoriuje. Vidutinis metinis kolūkiečių darbo apmokėjimo augimo tempas 1,5 karto viršys darbininkų ir tarnautojų darbo užmokesčioaugimo tempus. 1972 metais respublikos kol-

**Vidutinis mėnesinis darbo apmokėjimas
atskirose respublikos liaudies ūkio šakose
[8, p. 152, 201] (rb)**

Liaudies ūkio šakos	1965	1970	1971	1972	1972 m. %, palyginti su 1965 m.
Visame liaudies ūkyje (%)	89,6 100	119,6 100	123,9 100	128,9 100	143,8
t. skaičiuje:					
Pramonėje (gamyb. personalas)	97,7	129,6	134,4	139,6	142,8
%, palyginti su l. ū. vidurkiu	109,0	108,4	108,4	103,3	
Transporte	99,5	136,0	140,5	147,2	147,9
%, palyginti su l. ū. vidurkiu	111,1	113,8	113,3	114,1	
Statyboje	104,7	152,6	158,8	164,1	156,7
%, palyginti su l. ū. vidurkiu	116,9	127,6	128,1	127,2	
Tarybiniuose ūkiuose	60,0	90,7	97,7	106,1	176,7
%, palyginti su l. ū. vidurkiu	67,0	75,8	78,7	82,3	
Kolūkiuose	49,0	82,7	92,0	100,0	204,0
%, palyginti su l. ū. vidurkiu	55,6	69,1	73,4	77,5	

ūkiuose išmokėta vidutiniškai už 1 žmogaus darbo dieną 5,51 rb, o penkmečio pabaigoje turėtų būti mokama po 6,50 rb. Siame penkmetyje bus įgyvendintas minimalus 70 rb darbininkų ir tarnautojų mėnesinis atlyginimas. Toks garantuotas darbo apmokėjimo minimumas turėtų būti įvestas ir kolūkiuose.

Partijos ir Tarybinės vyriausybės ekonominė politika yra nukreipta į tai, kad būtų užtikrintas dar spartesnis kolūkių ekonomikos vystymasis, nenukrypstamas darbo našumo kilimas, visuomeninės gamybos efektyvumo didėjimas. Tai įgalintų dar labiau pakelti kolūkiečių materialinį gyvenimo lygį.

Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas
Tarpfakultetinė politinės
ekonomijos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1974 m. gegužės mėn.

Литература

1. V. I. Leninas. Raštai, 29 t.
2. TSKP XXIV suvažiavimo medžiaga, V., 1971.
3. M. Gregorauskas. Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940—1960 m. V., 1960.
4. Kaupimas ir vartojimas Lietuvos TSR kolūkiuose. V., 1967.
5. S. Mikalauskienė. Darbo našumo ir apmokėjimo derinimas kolūkiuose,— „Liaudies ūkis“, 1971, Nr. 7.
6. Pavyzdiniai kolūkio (žemės ūkio artelės) įstatai, V., 1969.
7. A. Rjabovas. Kolūkių ir tarybinių ūkių gamybos efektyvumas bei jo apskaičiavimas. V., 1971.
8. Lietuvos TSRS ekonomika ir kultūra 1972 metais. V., 1973.
9. Lietuvos TSR CSV duomenys.
10. А. А. Калынинш. Формирование фонда оплаты труда. Рига, 1972.
11. Г. Я. Кузнецов. Товарные отношения и экономические стимулы в колхозном производстве. М., 1971.
12. Т. Я. Коцюба. Гарантированная оплата и законы распределения по труду в колхозах. М., 1969.
13. М. И. Сидорова. Возмещение необходимых затрат и формирование фонда воспроизводства рабочей силы в колхозах. М., 1972.
14. И. Ф. Суслив. Экономические интересы и социальное развитие колхозного крестьянства. М., 1973.

УРОВЕНЬ ОПЛАТЫ ТРУДА КОЛХОЗНИКОВ И ЕЕ ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ ФАКТОРЫ

А. СЛАВИНСКЕНЕ

Резюме

В колхозно-кооперативном секторе, как и в государственном, действует закон распределения по труду. Этот закон выражает существенные связи между количеством и качеством труда, затрачиваемого в материальном производстве, и частью национального дохода, распределяемой среди работников для удовлетворения их материальных и культурных потребностей.

Действие закона распределения по труду в колхозах на начальных этапах их развития осуществлялось не в форме заработной платы, а применяя такую форму оплаты труда колхозников, как трудодень. В настоящее время в колхозах применяется гарантированная оплата труда колхозников.

В. И. Ленин отмечал, что при изучении общественных явлений необходимо «смотреть на каждый вопрос с точки зрения того, как известное явление в истории возникло, какие главные этапы в своем развитии это явление проходило, и с точки зрения этого его развития смотреть, чем данная вещь стала теперь»¹.

Далее в статье рассматриваются развитие и совершенствование оплаты труда колхозников в послевоенный период по этапам ее развития в нашей стране.

Введение гарантированной оплаты труда колхозников само по себе еще не означает, что решены все проблемы оплаты труда. В социалистическом обществе оплата труда выполняет не только функцию материального стимулирования, но и функцию возмещения затрат рабочей силы. Поэтому актуальным вопросом является уровень оплаты труда колхозников.

Уровень оплаты труда колхозников — категория синтетическая, ее рост определяют различные факторы, связанные с особенностями колхозной формы собственности и сельскохозяйственного производства вообще. Уровень оплаты труда колхозников определяется: уровнем производительности труда, величиной валового дохода, соотношением фондов накопления и потребления, уровнем занятости колхозников в общественном производстве в течение всего года, экономической политикой партии.

В статье анализируются факторы, определяющие уровень оплаты труда колхозников.

Решающим фактором роста оплаты труда колхозников является повышение производительности труда. За период 1966—1970 гг. производительность труда в колхозах Литовской ССР повысилась в 1,7 раза, а оплата труда колхозников — в 1,6 раза. Согласно решениям XXIV съезда КПСС, производительность труда в колхозах повысится примерно на 37—40%, а оплата труда колхозников — в среднем на 30—35%.

Вместе с ростом производительности труда растут валовой доход колхозов и оплата труда колхозников.

¹ В. И. Ленин. Полн. сбор. соч., т. 39, с. 67.

В колхозах республики валовой доход за 1965—1972 гг. вырос в 2 раза, а средняя оплата увеличилась с 2,82 рубля на 1 человеко-день в 1965 году до 5,51 рубля в 1972 году. Среднемесячная оплата труда одного колхозника в колхозах республики в 1965 году была равна 50 руб., а в 1972 году достигла 100 руб.

По мере роста производительности труда происходит абсолютное повышение уровня оплаты труда колхозников и в то же время относительное уменьшение удельного веса фонда оплаты в валовом доходе колхоза, хотя абсолютно его размеры растут.

В статье также анализируется рост среднемесячной оплаты труда колхозников, сравнивая его с ростом заработной платы в других отраслях народного хозяйства. Этот анализ показывает, что темпы роста среднемесячной оплаты труда в колхозах республики выше, чем в других государственных предприятиях. За 1965—1972 годы средняя заработная плата в народном хозяйстве республики увеличилась на 43,8%, а в колхозах — в 2 раза. Но среднемесячная оплата труда колхозников в 1972 году по своим размерам была даже на 28,4%, чем в промышленности, на 39,1% ниже, чем в строительстве.

Однако, несмотря на различия в уровнях оплаты труда работников государственных предприятий и колхозов, преобладающей является тенденция к сближению, выравниванию их среднемесячной оплаты.